

hatékonyságának fokozása, jövedéki szankciók hatékonyabb érvényesítése, a vám-, jövedéki bevételi számlák, és a folyószámla számítógépes rendszereinek integrálása, és a rendszerek megbízhatóságának fokozása, a szervezet folyamatos korszerűsítése, korrupció visszaszorítása.

Társadalmi támogatottság

A bűnös akarat-elhatározást nagymértékben segíti, ha a közvélemény bocsánatos bűnként kezeli a mindennapos apró adócsalásokat. A hatósági ellenőrzések tapasztalatai azt mutatják, hogy az ügyfelek jogkövető magatartása egyre rosszabb. A gazdálkodó szervek többségénél a nyilvántartási rendszer hiányosságai az okmányfegyelem megsértésével is párosulnak. A szemléletet azonban nem lehet felülről irányítva megváltoztatni, ehhez az szükséges, hogy az adófizetők tapasztalják: hasznosan és hatékonyan használják fel pénzüket. Világosan látjuk, hogy a bűncselekmények elkövetésének feltételei nem szüntethetők meg, de reális cél az oksági folyamatban domináns tényezők megismerése, és olyan mértékű kedvező befolyásolásuk, mely minimálisra csökkenti a társadalmi veszélyt.

ELŐSZÓ

Az 1996. június 7-ei ülésen résztvevők véleménye egyöntetű volt a tekintetben, hogy nem mindennapi szakmai élményben volt részük, amikor Király Tibor - a bizonyításról szóló - előadását hallgatták.

Elsőként a bizonyítás fogalmát határozta meg az előadó és választa, hogy a tudományban alkalmazott bizonyítással való összevetés során milyen speciális jellemzőkkel bír a büntetőeljárás alatt zajló bizonyítási tevékenység.

A továbbiakban a magánszféra védelmét szolgáló szabályozás, valamint az e védett szférába drasztikusan beavatkozó titkos információgyűjtés jogi szabályainak kapcsolatát tekintette át, vizsgálva, hogy mikor melyik érdek élvez elsőbbséget.

A bizonyítékok bíróság általi értékelésével kapcsolatosan az új büntetőeljárás törvény által a szabad bizonyítási rendszerbe beépítendő és a bírói, illetve hatósági önkénynek korlátokat állító garanciákat vette számba.

Végezetül az opportunizmus, azaz a célszerűség elvének térhódításáról szolt az előadó, megállapítva, hogy mindez nem eredményezi a legalitás elvének sérelmét.

Biztosak vagyunk abban, hogy az előadás írásos változata éppoly érdekfeszítőnek tűnik az olvasó szemében, mint amilyen volt a hallgatók számára.

Dr. Király Tibor (akadémikus):

BIZONYÍTÁS A KÉSZÜLŐ BÜNTETŐELJÁRÁSI KÓDEXBEN

Az előadás négy tárgykörrel szól: 1. a bizonyítás szó lehetséges jelentése; 2. a bizonyítási eszközök megszerzése és a magánszféra védelme; 3. a szabad bizonyítási rendszer korlátai; 4. az opportunitás térhódítása.

1. A bizonyítás szó lehetséges jelentése

1.1 A bűncselekmény elkövetését és az emiatt alkalmazott szankciót a büntetőeljárás köti össze. Ennek keretében bizonyítás alapján döntenek a bűnösségről, valamint az alkalmazható szankcióról, és ezért a büntetőeljárás központi intézményének tartjuk a bizonyítást és ennek környezetét.

A bizonyítás fogalmát és elnevezését, mint az közismert, nemcsak a jogban, hanem a köznapi életben és különböző tudományokban is alkalmazzák, habár más-más tartalommal.

A bizonyítás a logika szabályai szerint gondolati művelet és verbális tevékenység: valamelyik kijelentés igazságának igazolása, más igaznak elismert kijelentésekkel. Míg azonban eljutnak odáig, hogy kijelentések formájában vezessék le a bizonyítást, addig a büntetőeljárás során különböző módszereket alkalmaznak: megfigyelést, jelenségek összehasonlítását, kísérleteket, okmányok felkutatását, tanúk megszólaltatását, adatok rögzítését, logikai következtetéseket stb. A büntető eljárásban dologi nyomról, ujjnyomról, fényképről, a helyszínen talált tárgyról is el kell mondani és le kell írni, hogy mit is jelent, mivel azonos, mit árul el önmagáról és másról. Ezért mondják joggal, hogy a tárgyi bizonyítási eszközt is meg kell szólaltatni.

1.2 A bizonyítás büntető perbeli meghatározása függvénye a jogi szabályozásnak. Tisztán inkvizíciós eljárásban a bizonyítást a vizsgáló és maga a bíró végzi. Olyan eljárásban pedig, amelyben nincs nyomozás vagy vizsgálat - tehát a tisztán kontradiktórius perben vagy akár, mint nálunk a magánvádas eljárásban - bizonyítást a vádló és a vádlott, védő folytat.

A kérdés: hogyan oszlik meg a bizonyítási tevékenység a nyomozószerv, a vádló (ügyész), a védő, a bíróság között a vegyes típusú eljárásban, vitatható - erről szólunk a továbbiakban.

Előljáróban állapítsuk meg, hogy a "bizonyítás" - kifejezés műszó, amelynek jelentését, a jelentés terjedelmét, tartalmát a jog állapítja meg, illetőleg ezekre a jogból következtetünk. A tévedés nagyobb veszélye nélkül kimondhatjuk, hogy közmegegyezés van arról: a jogban meghatározott személyek törvényben meghatározott eszközökkel és módszerekkel az ott meghatározott célból folytatott tevékenységét tartjuk bizonyításnak. A büntetőeljárásban a bizonyítás tárgya a büntetőjog alkalmazása szempontjából releváns valamely esemény, tény.

1.3. Induljunk ki abból, hogy a vegyes rendszerű büntetőeljárásban a tárgyaláson a perbeli bizonyítás alapfeltétele: egy kijelentés (állítás), amelynek igazságát igazolja (bizonyítja) az azt állító; a perben a vád állítja a vádlott bűnösségét bűncselekmény elkövetésében és ezt bizonyítási eszközökből meríthető bizonyítékokkal igazolja. Teszi ezt a bíróság előtt az őhajtván, hogy a bíróság vele azonos konklúziókra jusson. Két személlyel van tehát dolgunk: állít és bizonyít a vádló, a bizonyítás címzettje, a bíróság előtt.

A vádlott és a védő cáfolja, amit a vádló a vádról állít és erről sorakoztat fel bizonyítékokat, tehát ők is bizonyítanak.

A bíróság azonban nem bizonyít, mert semmit sem állít vagy cáfol. A bíróság meg akarja tudni, igaz-e amit a vád, védelem állít, tehát erről ismereteket szerez. És ez akkor is így van, ha a vádlottat és másokat ő maga hallgatja ki.

A perbeli bizonyítás azonban az imént vázolt sematikus képnél bonyolultabb, abban ugyanis különböző személyek

jelennek meg különböző jogosultságokkal. Elhangzanak ott kérdések, feleletek, indítványok, észrevételek, nyilatkozatok, kihirdetnek pervezető végzéseket.

A bizonyítás a tárgyaláson események egymásba fonódó, egymást követő folyama, és ezért okkal hajlunk afelé, hogy a bizonyítás részének tartsuk a vád és a védelem előbb vázolt tevékenységén felül az ismeretközlést, az ismeretszerzést is (tanúkihallgatás, vallomás, szemle, stb.), valamint az ezekhez kapcsolódó más processzuális cselekményeket.

A perbeli bizonyítás ebben az értelemben tehát olyan jogi műszó, amely összefüggő processzuális cselekmények burka, amelynek magja a vád, illetőleg a védelem bizonyító tevékenysége a bíróság előtt; nélkülözhetetlen eleme, hogy a bíróság előtt ennek részvételével folyik és hogy tárgya a bűnösség és a szankció kérdése.

Érdeemes megjegyezni, hogy a jogi terminológia szerint, nem minden "bizonyítás", amiben pedig van bizonyítás. Például a bíróság döntését a vádról nem soroljuk a bizonyítási cselekmények körébe, pedig a bíróság az ítéletének indokolásában bizonyít: az itt összefoglalt tényekre utaló kijelentésekkel igazolja, hogy a rendelkező rész kijelentése arról, miszerint a vádlott bűnös vagy éppen nem az, igaz.

A bizonyítás fogalmát, intézményét a jogban lefoglaltuk tehát a bíróság előtt, mások által végzett tevékenységre és a hozzátartozó eljárási cselekményekre. Az eljárás alapelveiből, az ártatlanság vélelméből, a bírói út kizárólagosságából arra is kell következtetni, hogy a bíróságnak kell bizonyítás útján bizonyosságot szereznie arról, hogy bűncselekmény történt-e.

1.4. Ezután megkérdezzük, vajon a nyomozásban folyik-e bizonyítás? Elégé elterjedt volt a kérdésre adott igenlő válasz, nálunk különösen *Gödöny József* "Bizonyítás a nyomozásban" című munkájának hatására. A válasz azonban függvénye annak, hogy a jog a büntető eljárás egyik-másik szakaszára milyen feladatot ró. Ha kialakul olyan eljárási rendszer és gyakorlat, amelyben a bírósági tárgyalás főként a nyomozás eredményeinek

az igazolására törekszik, akkor hajlamosak vagyunk a nyomozást egyben bizonyításnak fölfogni. Indokolt volna tehát az a vélekedés, hogy a bizonyítás tényleg a nyomozás keretében befejeződött, ha a nyomozási iratokban foglaltak felolvastatván a tárgyaláson, eldöntötték a per kimenetelét? De sem az 1896. évi Bp., sem az 1973. évi Be., sem az 1994. évi Rendőrségi törvény rendelkezéseiből nem következik, hogy a nyomozás feladata, tárgya a bizonyítás volna. A törvényekből az következik, hogy annak feladata a bűncselekmények felderítése, bizonyítási eszközök felkutatása, megszerzése, amiből aztán a vádló tájékoztatást nyer arról, van-e alapja a vádemelésnek.

A nyomozás során tehát a törvények értelmében nem folyik bizonyítás, hanem a nyersanyag összegyűjtése a leendő bizonyítás számára.

A nyomozás megszüntetése az ügyész által azonban az előbbinek ellentmondani látszik. Vajon nem bizonyítás-e az ügyészi döntés alapja? - De az! A nyomozásban és így az ügyészi döntésben is mindig jelen vannak a gondolkodásnak azok az elemei, amelyekre a logikából ismert bizonyítás törvényei, szabályai érvényesek. A nyomozás megszüntetése (mint ahogyan számos más nyomozási cselekmény is) ilyen értelemben vett bizonyításon alapul, de nem a jogi műszó értelmében. Az ügyész itt nem más előtt, nem a bíróság előtt állít, bizonyít, hanem ő maga a döntő fórum, dönt a vádemelés feltételeiről, de nem állapít meg bűnösséget.

1.5. A törvénytől ne várjuk, hogy kifejezetten kimondja: bizonyításnak csak az tekintendő, ami a bíróság előtt történik és, hogy a nyomozásban nincs bizonyítás. A törvénytől azt lehet várni, hogy világossá tegye, mi a nyomozás tárgya (feladata), és, hogy a nyomozásban nincs bizonyítás. A törvénytől azt lehet várni, hogy világossá tegye, mi a nyomozás tárgya (feladata), és tárgyának tarthatja a bizonyítási eszközök felkutatását, az adatok rögzítését az ügyész tájékoztatása céljából. Egyben világossá teheti, hogy a bíró a felek által a tárgyaláson felvonultatott

bizonyítékok alapján dönt arról, hogy történt-e bűncselekmény és ki az elkövetője.

Lehet minderről más felfogást is vallani, amely szerint a bizonyítás súlya essék a nyomozásra, és a tárgyalás valaminő ellenőrző-korrekciós szerepet lásson el. (Lásd erről *Pusztai László* ismertetését.) De azt gondoljuk, hogy az ilyen eljárás már erősen elhajlítaná a büntetőeljárás rendszerét a vegyestől az inkvizíciós felé.

2. A bizonyítási eszközök megszerzése és a magánszféra védelme

2.1. Az Európai Emberi Jogi Egyezmény 8. cikkének 1. pontja szerint mindenkinek joga van arra, hogy a magán- és családi életét, lakását és levelezését tiszteletben tartsák.

Ennek a rendelkezésnek a tükrében érdemes megvizsgálni a büntetőeljárásban alkalmazható néhány kényszerítő eszköznek összhangját a most idézett Emberi Jogi Egyezmény rendelkezésével.

A Rendőrségi 1994. évi XXXIV. sz. törvény 63. §-a megengedi a titkos információgyűjtést bűncselekmény elkövetésének felderítésére, az elkövető kilétének megállapítására, bizonyítékok megszerzésére és más e törvényben megjelölt célra; a 69. § pedig meghatározott esetekben bírói engedélyhez köti a titkos információgyűjtést. Ennek keretében a rendőrség magánlakást titokban átkutathat, levél, egyéb postai küldemény, valamint a telefonvezetéken vagy azt helyettesítő távközlési rendszerek útján továbbított közlés tartalmát megismerheti, azt technikai eszközökkel rögzítheti.

A kérdés az, vajon a rendőrségnek bírói engedélyhez kötött, vagy anélkül végzett ilyen tevékenysége összeegyeztethető-e az Emberi Jogi Konvenció már idézett 8. cikkével. Mert hiszen nyilvánvaló, hogy az Rtv. a magánszférának súlyos megbolygatását engedélyezi, egyúttal pl. a házkutatásnak olyan végrehajtását teszi lehetővé, amelyből kizárták az érintett személy jelenlétét. - A választ az Egyezmény 8. cikkének 2. pontja adja meg, kimondván, hogy a hatóság csak

törvényben meghatározott olyan esetekben avatkozhat be a magán- és családi élet, a lakás, levelezés sérthetlenségébe, amikor azt a nemzetbiztonság, a közbiztonság, az ország gazdasági jóléte érdekében avagy bűncselekmény megelőzése, a közegészség vagy az erkölcsök védelme érdekében teszi. Az Egyezmény említett rendelkezéséből következik, hogy egyebek között a közbiztonság érdeke, a bűncselekmények megelőzése az az indok, amely igazolja a magánszférába való beavatkozást.

Ennek ellenére a bírói engedéllyel folytatható titkos információgyűjtés egyike-másika a büntetőeljárás eszköztárban végső, rendkívüli eszköznek számít. A szabályos eset az, hogy a már kézbesített levelet foglalják le, hogy a házkutatást az érintett jelenlétében tartják. - Kell-e tehát kárhozzátunk a titkos módszereket?

A bűncselekmények közül számosat titokban követnek el, és a leleplezésükre, az elkövető megtalálására a siker érdekében ugyancsak nem nyilvános, titokban tartott lépéseket, intézkedéseket tett/tesz a nyomozó hatóság. A Rtv-ben az a nívum, hogy a törvény nyilvánosan beismeri: ilyesmi történik, elismeri ennek jogosultságát, de egyúttal meghatározza az alkalmazásuk jogi feltételeit és korlátait. A bírói engedélye mint feltétel arra való, hogy ezzel a rendőrség és az intézkedést elszenvadó közé pártatlan, elfogulatlan személyt léptessenek be, akinek a döntése előtt mérlegelnie kell két ellentétes érdeket. Vajon a magánszférát fel lehet-e áldozni a konkrét esetben a bűncselekmény felderítése, leleplezése érdekében? Vajon van-e arra lehetőség, hogy kevésbé drasztikus módon járjanak el? Hiszen az Rtv. 15. §-a is azt mondja, hogy az enyhébb eszközt kell igénybe venni, ha a kívánt cél ezzel is elérhető.

Amit érdemes még megvizsgálni az az, hogy az Rtv. szabályát át kell-e emelni a leendő új büntetőeljárás kódexbe. Afelé hajlunk, hogy igen. Három érv szól emellett:

a., teljesen új büntetőeljárás törvény készül, amely a bűncselekmény gyanúja miatt folytatandó eljárást egészében meghatározza; b., a titkosan beszerzett információk felhasználásának kérdése: a büntetőeljárás kérdése; c., a

nyomozási bíró jogköre, kompetenciája, eljárása ugyancsak a büntetőeljárás törvénybe kívánkozik. - Ami a titkosan beszerzett információknak a bizonyításban való felhasználását illeti, a kérdés összefügg a bizonyítási tilalmak általános problémájával.

2.2. *A lefoglalás.* A hatályos Be. a lefoglalásról szólván kevés, majdhogynem semmi figyelmet sem fordít a magánszféra kíméletére. Egyedül a postai küldeményekről rendelkezik a 101. §-ban: "A címzettnek még nem kézbesített postai és távközlési küldeményt csak az ügyész, illetőleg a bíróság határozata alapján lehet lefoglalni; a határozat meghozataláig csak visszatartásnak van helye." A Be. nem szól arról, jogában áll-e valakinek megtagadni a birtokolt dolog önkéntes átadását, és van-e egyáltalán olyan dolog, amely nem foglalható le.

A kérdések megválaszolásánál abból indulhatunk ki, hogy a jog megtagadja-e a jogot valakinek arra, hogy ne szolgáltatson más ellen bizonyítékot, és létezhet-e olyan titok, amelyhez idegen (más) nem férhet hozzá? A kérdésekre viszonylag könnyű válaszolni, a feleletet maga a Be. adja meg. Nem kötelezhető önvádolásra az, aki ellen büntetőeljárás folyik, és nem kötelezhető adatokat, bizonyítékot közölni, szolgáltatni, aki tanúként nem hallgatható ki, illetőleg akinek jogában áll a tanúvallomást megtagadni.

Ezeket a szabályokat kell átültetni a lefoglalás szabályai közé. Indokolt-e ez? A törvény logikáját követve: igen, indokolt. Ha ugyanis elismerjük, hogy van olyan, az igazságszolgáltatás érdekét meghaladó érdek vagy érzelem, amiért nem kényszerítik a védőt, a hozzátartozót, az orvost, az államtitok-birtokos tisztségviselőt arra, hogy szóban szolgáltatson adatokat, nyújtson információt, még kevésbé kényszeríthető arra, hogy dolgokat, tárgyi bizonyítékokat szolgáltatson ki.

Mégis kényes az a kérdés, hogy a dolog megszerzhető-e házkutatással vagy személymotosás által olyantól, aki tanúként nem hallgatható ki, illetőleg aki jogosult a tanúvallomást megtagadni, ha egyébként a dolog kiadását megtagadja. - Az általunk ismert eljárási kódexek ilyen esetekben az említett

kényszerintézkedéseknek akadályát látják; a törvények meghatározott személyek kíméletét odáig viszik, hogy nemcsak nem várják el az aktív, tevőleges közreműködésüket, de nem követelik meg a hatósági intézkedések elviselését, türését, vagyis a passzív belenyugvást sem. E ponton tehát az igazságszolgáltatás érdeke meghátrál, nem élvez prioritást, elsőbbséget. De kérdezhetjük, volna-e egyáltalán értelme az együtt-nem működésnek, ha az kényszerintézkedéssel azonnal semlegesíthető volna?

A törvény akkor lesz következetes, ha a keresett dolog átadásának vagy át nem adásának eldöntését arra bízza, akinek jogában áll a vallomást megtagadni. És akinek jogában áll eszerint választani (pl. a hozzátartozónak), az saját belső normái szerint teszi azt, önmagának adván felmentést a döntés miatt, aki pedig abszolút mentességet élvez, (pl. a védő a számára adott hatókörben), az tudja, hogy az érdek-konfliktust (a terhelt-védő bizalmi viszonya, illetőleg a bizonyítékok megszerzésének érdekei között) a törvény a kisebbik rossz javára oldotta meg, amikor a védelmi iratok lefoglalását tiltja.

Mentes legyen tehát a lefoglalás alól a dolog - és azt a leendő büntetőeljárás törvény mondja ki - ha annak birtokosa jogosult a tanúvallomás megtagadására és a dolgot önként nem adja át, valamint ha olyan személy a birtokosa, aki tanúként nem hallgatható ki. Ha azonban a dolog birtokosa maga is gyanúsítható társtettességgel, részességgel, orgazdasággal, a lefoglalásnak nem lehet akadály.

A lefoglalandó iratok átnézése és lefoglalása a külföldi törvényekben speciális normák között történik. Pl. a német Bp. 110. §-a ezt oly módon szabályozza, hogy az iratok átnézése csak az ügyész dolga, mások csak akkor jogosultak az iratok átnézésére, ha a dolog birtokosa ezt számukra megengedte. Ellenkező esetben az iratokat borítékba teszik, lepecsételik és az ügyésznek adják át. A lefoglalás egyébként a bíró jogköre (98. §). Ehhez hasonló szabályozás található a francia kódex 97. cikkében, és a lengyel törvénytervezet ugyancsak ezen a nyomon keresi a megoldást.

A hazai törvényhozásra is feladatként hárul, hogy az iratok, a nyomtatványok lefoglalásának speciális szabályait megalkossa.

3. A szabad bizonyítási rendszer korlátai

3.1. A szabad bizonyítási rendszer kialakulásának történeti okai és körülményei ismertek. Lázadás volt az a formális bizonyítási rendszer, a törvény kötöttségei ellen, amelyek a józan észzt gúzsba kötötték és tortúrába torkolltak. Igazi terepre főként az esküdtek tanácskozásában és döntésében talált. A szabad bizonyítási eszköz szabadon megválasztható, a bizonyítéknak nincs törvényben előre megállapított bizonyító ereje, a bíróság a bizonyítékokat egyenként és összességükben belső meggyőződése szerint értékeli.

A bíróság szabad, belső meggyőződésére alapító döntésében azonban ma már nem a korlátlan, akár érzelmi, ésszerűtlen belső (intime) meggyőződést, hanem az ésszerű meggyőződést szeretjük látni.

A mai törvényhozás a szabad bizonyítási rendszert nem teszi ki a bírói, illetőleg a hatósági önkénynek, hanem korlátokat állít fel azzal, hogy a bizonyításnak, a bizonyítási eszközök megszerzésének jogi normáit megállapítja. Ezt rendszerint úgy teszi, hogy felsorolja kimerítően vagy nem, a bizonyítás eszközeit; szabályozza a megszerzésük módját (tanú-, terhelt kihallgatása, okiratok felolvasása, szemle, lefoglalás stb.); meghatároz bizonyítási tilalmakat. A törvény azonban érintetlenül hagyja a bírói döntés szabadságát, nem határozza meg a bizonyítékok értékét; a bíró ezeket, mint említettük egyenként és összességükben meggyőződése szerint és csak a törvénynek és a lelkiismeretének alávetve értékeli.

3.2: A szerteágazó kérdéskörből mindössze két részlettel foglalkozom: állapítson-e meg a törvény a bizonyítás tárgyára, illetőleg módszerére vonatkozó általános tilalmat.

Korábban ismert szakmai álláspont szerint, nem bizonyítható olyan tényre vonatkozó állítás, amely az alkotmánnyal ellentétes.

Legalábbis kétséges, megengedhető volna-e ilyen szabály a büntetőeljárás törvényben. Az Alkotmány, mint eddig, ezentúl is tartalmazni fog deklaratív normákat, és alkotmányellenes volna megtiltani, hogy valaki mint vádlott bizonyíthassa és mint tanú igazolhassa, hogy az Alkotmány egyik-másik program-normája nem, vagy nem kellően hatályosul, vagy hogy idejét múlta. Miért volna tilos az Alkotmány vagy az Alkotmány ama értelmezésének a kritikája, amelyet az Alkotmánybíróság éppen akkoriban hirdetett ki? Vegyünk egy elméleti példát: az eljárás tárgya rágalmozás vagy hasonló bűncselekmény, mert a vádlott a Kormányt vagy egyik miniszterét bírálta, szidalmazta, mondván, hogy nem teljesíti alkotmányos feladatait. Az Alkotmány 35. §-a felsorolja, mi mindent tesz, jogosult, köteles tenni a Kormány. Ha tehát a vádlott bizonyítaná a Kormány, vagy a minisztere nem teljesíti alkotmányos feladatát, akkor a bizonyítás, mert az az Alkotmány rendelkezéseivel ellentétes, neki megtiltatnék? Ilyen tilalom tehát a Be.-ben nem helyezhető el, ellentétes volna a védelem elvével, a szabad véleménynyilvánítás jogával, tehát végsősoron az Alkotmánnyal.

Fontos azonban, hogy a büntetőeljárás törvény a bizonyítás tárgyát gondosan megjelölje, és a többi bízra rá az értelmes pervezetésre. A törvény például azt sem mondja ki, hogy a lehetetlen, az abszurd, a tapasztalat és a tudományok által nem bizonyítható kijelentések igazságáról (pl. arról, hogy vannak boszorkányok) nem folytatható bizonyítás. De a bíróra, ügyészre bízra rá a törvény, miről enged bizonyítást folytatni, rábízva, hogy csak bizonyítást ad rem engedjen.

3.3. Az 1987. évi novellának azt a rendelkezését, amely szerint a törvény rendelkezéseivel ellentétesen lefolytatott bizonyítás eredménye bizonyítékként nem vehető figyelembe, más szöveggel kellene helyettesíteni, kicserélni, minthogy az idézett rész rendkívül tág parttalan értelmezést enged. Ismert

olyan vélemény, amely a bizonyítási tilalmat arra szűkítené, hogy csak a bűncselekménnyel, illetőleg a Be. elveinek megsértésével szerzett bizonyítási eszközből merített tény, adat ne legyen bizonyítékként értékelhető. - Kétséges, hogy ez a szabályozás megoldást hoz-e, mert hiszen kevesebb a megsérthető büntetőeljárás elv (alapelv), mint ahány nem tisztességes módon lehet a hatóságnak és másnak bizonyítási eszközhöz hozzájutni: lehet vásárolni, hamis ígérettel kicsalni akár igaz vallomást is, beugratni a tanút, a tárgyi bizonyítási eszköz birtokosát, lehet ijesztgetni, kifárasztani. Az utalás a Be. elveire a bizonyítási tilalom megfogalmazásában semmit és mindent mond, mert szabadon találgathatjuk ezután, mit kell ebben az összefüggésben elvnek tekinteni. Így pl., habár a bírói engedély nélküli titkos információgyűjtés nem ütközik egyik kodifikált eljárási elvbe sem, mégsem fogjuk az így szerzett bizonyítékot értékelhetőnek elismerni, mondván, hogy sérti a törvényesség elvét. Ha pedig elvként bármi nagyon általánost képzelnénk el, ha például az alapelvek között szerepeltetnénk a méltányos (fair) eljárás követelményét, úgy annak fedele alatt sokféle követelmény elférne, amivel ütköző cselekvést: elvet sértőnek minősíthetnénk - és akkor megint a bizonytalan, tág értelmezés mezejére tévednénk. A hivatkozás az elvekre, alapelvekre önmagában tehát nem megnyugtató.

Jobbnak, célszerűbbnek látszik, hogy az eljárási kódex tartalmazzon konkrét tilalmakat némely bizonyítási módszerekről (pl. gyötrés, kifárasztás, hipnózis, kábítás, tiltott kényszer), még akkor is, ha a Btk.-ban szerepelnek ilyen bűncselekmények, mint a kényszervallatás és mások. A Be.-nek erről a kérdéstről önállóan kell döntenie. Ezen belül szabatosan meg kell formálni a kódexben a bizonyítási cselekmények normáit és megsértésük következményeit.

A bizonyítási tilalmak megsértése a büntetőeljárásban azzal a következménnyel jár, hogy a bizonyítási cselekmény semmissé válik. A semmis cselekménnyel szerzett bizonyíték nem bizonyíték. A semmisség szankcióját a törvény az egész eljárás végigviheti, semmissé nyilváníthat nyomozási

cselekményeket is, amint azt - ki nem mondva teszi a hatályos Be. 156. §-a mondván: az ügyész pótnyomozást rendelhet el, ha olyan eljárási szabálysértés történt, amely az ügy elintézését lényegesen befolyásolja, így különösen ha a gnyúsított vagy a védő törvényes jogait nem gyakorolhatta. - Ennek a szabálynak a tartalma tulajdonképpen az, hogy a korábban megtörtént nyomozási cselekményt meg nem történtnek kell tekinteni, hiszen éppen azért meg kell már szabályos körülmények között ismételni. Az idézett szabály feltűnő összhangban van a másodfokú bíróság kasszációs jogkörét meghatározó egyik rendelkezéssel: "A másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság ítéletét hatályon kívül helyezi... ha olyan eljárási szabálysértés történt, amely az ítéletet lényegesen befolyásolta. Ilyennek kell tekinteni, ha az eljárásban résztvevő személyek törvényes jogait nem gyakorolhatták, vagy ezek gyakorlását korlátozták..." (261. §)

A semmisség szabályait lehet talán jobban, szabatosabban, szebben fogalmazni, hátha sikerül majd. De semmiképpen sem követendő az 1987. évi novellában megfogalmazott az imént idézett szabály, minthogy az teljesen parttalanná teszi annak elbírálását, vajon felhasználható-e valamilyen, akár technikai szabálysértéssel beszerzett bizonyíték.

4. Az oportunitás térhódítása

A legalitás elvét a Btk. rendelkezéseiből vezethetjük le, mert hiszen annak különös része mondja ki külön-külön minden bűncselekményről, hogy a tettesét büntetni kell. Minden olyan engedmény, amely szerint valamilyen okból a büntetést lehet mellőzni, elhalasztani, stb. a legalitás ellen hat és valamilyen célszerűségi elemet iktat a büntető igazságszolgáltatás gépezetébe. Ilyennek tartjuk a feltételes elítélést, a próbára bocsátást, a szocialista jogrendszerekben a hivatkozást a társadalmi veszélyesség elenyésző fokára, az átadást társadalmi bíráskodásra.

A célszerűsége, oportunitásra nemcsak a büntető (anyagi) törvények intézményeiből következtethetünk, hanem az

nyíltan megjelenhet, megjelent a büntetőeljárás jog normái között is. Az Európa Tanács 1981-ben hirdette meg az opportunitás befogadását célzó ajánlását, és már azelőtt is és azután is különböző országokban szép számmal születtek a célszerűséget, a pergazdaságosságot, a diverzifikálást szolgáló intézmények.

Gyakorlati okokkal és elméleti érvekkel indokolják az intézmények bevezetését és alkalmazását. Kétségtelen, még ha itt-ott tagadják is: a növekvő bűnözés és az igazságszolgáltatás ellehetetlenülésétől való félelem az egyik alapok. Ez pedig azt diktálja, hogy az igazságszolgáltatást ne terheljük túl a tárgyalás nélkül más módon is elintézhető ügyekkel, ha az a közérdek sérelme nélkül megtehető. (Mondhatjuk tehát vulgárisan, hogy nem érdemes ágyúval verebekre löni.)

Az intézmények elméleti megalapozásának érvei között előkelő helyet foglal el az a felfogás, amely a büntetőeljárásban nemcsak ellenérdekű ellenfeleket láttat, hanem együttműködésre és megbékélésre is kész partnereket. Ebből a felfogásból táplálkoznak azok a javaslatok, (és másutt már kodifikált normák) amelyek szerint megengedhető az egyezés: az elkövető önként teljesít valamilyen jóvátételt, és a vádló eltekint a büntető igény érvényesítésétől.

A hatályos magyar jog a megbocsátást a magánvádas ügyekben intézményesíti és hasonló hatású, ha a nemi szabadság elleni bűncselekmény sértettje házasságot köt a támadóval. A megbocsátás következménye, hogy a büntetőeljárás nem folytatódik, a büntetőeljárás felelősségrevonás elmarad.

Mondhatjuk, hogy a büntető igazságszolgáltatás polgári jogi elemeket vesz fel, amennyiben elismeri a felek (az elkövető - a sértett és a büntetőjogi igényt érvényesítő vádló) rendelkezési jogosultságát, ami a köztük lévő (ha olykor burkolt) megegyezésben jön létre.

Az opportunitás intézményesítésében és indokolásában nem kis szerep jut a közérdeknek, vagyis a reá való hivatkozásnak. Ezzel nemcsak a csekély súlyú bűncselekmények miatt elmaradt üldözés indokai között találkozunk (nem fűződik

hozzá közérdek), hanem súlyosabb esetekben is. A német 153. Bp. d/§ szerint el lehet tekinteni némely állam elleni bűncselekmények üldözésétől, ha a büntetőeljárás lefolytatása az NSZK-t sújtó súlyos hátrány veszélyével járna.

A magyar jogtól sem idegen az opportunitás befogadása. A tevőleges megbánásnak a bűnüldözés, a büntetés mellőzésére okot adó elismerése, a fiatalkorúak ügyében a vádemelés elhalasztásának intézményesítése - a már említettekkel együtt - az opportunitás alkalmazásának körébe sorolódnak.

A legalitás elméletileg a törvény előtti egyenlőség tükröke: a törvény mindenkire egyformán vonatkozik (a törvény előtt mindenki egyenlően áll). Az opportunitás az elvnek azt az értelmét csak akkor sekélyesítené el, oldaná föl, ha nem ügyek, hanem személyek szerint történne a válogatás.